

Het eerstelingschap van Israël onder de volkeren

GENESIS ANDERS

De opbouw van het boek Genesis

Voor zover ik weet onafhankelijk van elkaar zijn F.H. Breukelman en C.J. Labuschagne tot een zelfde indeling van het boek Genesis gekomen¹. De eerste op grond van zijn kolometrische weergave van de tekst waarbij vooral het woord *toledoth* een beslissende rol bleek te spelen, de ander op grond van de Hebreeuwse *getallenstructuur* in dit boek. Wie deze indeling volgt, krijgt wel een heel andere kijk op dit boek dan de klassieke dogmatische.

Wat wij hier zullen weergeven is een zogenoemde ‘bijbels-theologische uitleg’ van het bijbelboek Genesis. Veel bekender is de zogenoemde ‘dogmatische uitleg’. In die laatste spelen Genesis 1 t/m 3 een grote rol: uitgelegd als het verhaal van de Schepping en het verhaal van de Zondeval. Na de Zondeval volgt eigenlijk alleen maar van alles wat die zondeval bevestigt en is het wachten op het verhaal van de Verlossing: Jezus, het Nieuwe Testament. Deze drieslag Schepping-Zondeval-Verlossing heeft het denken van de christelijke kerk sterk bepaald.

Zoals we nog zullen zien wordt de bijbels-theologische uitleg sterk bepaald door de aanvang van Genesis 5, het begin van de lijn der eerstgeborenen c.q. het geschieden van Israël. Genesis 1 t/m 4, de hoofdstukken die in de dogmatische uitleg zo’n prominente plaats hebben gekregen, zijn in de bijbels-theologische optiek ‘slechts’ een soort proloog. De hoofdstukken Genesis 5 e.v. (en in feite de hele verdere Tenach), de hoofdstukken waar het volgens ons pas echt begint, krijgen in de dogmatische uitleg een ondergeschikte plaats. Daardoor krijgt ‘geschiedenis’, met name de geschiedenis en de plaats van Israel in de wereld, in de klassieke dogmatiek nauwelijks aandacht.

Het is al een teken aan de wand dat het hele begrip Zondeval in Genesis 3 helemaal niet voorkomt. Door sommige bijbelvertalers is aan dat hoofdstuk wel die titel gegeven, maar dat is iets anders.

Geïnspireerd door Labuschagne en vooral Breukelman, maar ook anderen², lezen wij Genesis anders. Tot onze verrassing begint het boek dan eigenlijk met Hoofdstuk 5, het hoofdstuk dat menigeen juist bij lezing overslaat als saai en onbegrijpelijk. Daar lezen we in vers 1: *Dit is het boek van de toledoth, de wording van de mens*. Waarna vervolgens beschreven wordt hoe die mens (Adam betekent mens of mensheid) dan *wordt*. Genesis begint dus in feite met een wordings-, een verwekkingsgeschiedenis. Een treffende parallel met het Nieuwe Testament: Mattheüs 1:1 ‘Dit is het boek van de wording van Jezus....’!

Verwarrend zijn de Nederlandse vertalingen. In de meeste bijbels wordt Genesis 5:1 vertaald met iets als: dit is het *geslachtsregister* van Adam. Maar wie iets aan genealogie doen weten dat een geslachtsregister op het *verleden* is gericht. Adam heeft echter geen voorouders. Hoofdstuk 5 vers 1 richt zich dan ook niet op het verleden van Adam, maar op de *toekomst* van Adam: wie zal de mens uiteindelijk zijn? Zijn *wording* wordt beschreven. De wording van Adam blijkt te liggen in de wording van Seth. En de wording van Seth op zijn beurt is de wording van Enos. En diens wording is weer de wording van Kenan. En zo gaat dat maar

¹ F.H. Breukelman, *Bijbelse theologie, Het eerstelingschap van Israël*. Kampen 1992

C.J. Labuschagne, *Vertellen met getallen, functie en symboliek van getallen in de bijbelse oudheid*. Zoetermeer 1992

² In dit verband noem ik met name de ‘Hattermer wijsgeer’ dr. F. de Graaff en de Duitse hoogleraar theologie Friedrich-Wilhelm Marquardt

door. De wording van Kenan is de wording van Mahalaleël is de wording van Jered is de wording van Henoch is de wording van Enzovoort, enzovoort. De wording is dus eigenlijk nooit af. De wording van de mens, wie hij zijn zal, ligt in de toekomst.

Als - zo zullen we dat noemen - Deel I van Genesis begint met Hoofdstuk 5, wat gaat daar dan aan vooraf? Wel, voorafgaand is er een Proloog. Die Proloog begint bij Hoofdstuk 2: 4 (het begin van het zogenaamde tweede scheppingsverhaal) en eindigt bij het slot van Hoofdstuk 4. Wat wordt in die Proloog verteld? Eigenlijk wordt het hele toneel getekend waarop de geschiedenis van de mens zich zal afspelen. Elke theoloog kan u vertellen dat vrijwel alle belangrijke bijbelse begrippen in die hoofdstukken al voorkomen. We horen in de proloog van een scheppende God (de Naam JHWH wordt hier al gebruikt, zichtbaar in de hoofdletters HE[E]RE in uw bijbel) die met de mensen wil verkeren, we horen wat de taak van de mens is op aarde, we horen over de verhouding mannelijk en vrouwelijk, we horen over verantwoordelijkheid en onverantwoord handelen, over wat er gebeurt als mensen over elkaar gaan oordelen, enzovoort, enzovoort. Zelfs de draak, de oude slang, de duivel, is al aanwezig.

Na wat we bij Hoofdstuk 5 daarnet gezien hebben, is het opmerkelijk dat ook de Proloog begint met te reppen over een toledoth, een wording: 'Dit is de wording van de hemel en de aarde toen zij geschapen werden...'. En wat wordt er dan direct daarna verhaald? Hoe *worden* hemel en aarde? De wording van hemel en aarde is, zo vernemen we, de *wording van de mens*! Wat hemel en aarde zijn zullen, heeft dus alles te maken met de geschiedenis, het *geschieden*, van de mens. Zodat de lijn die we daarstraks trokken nu naar voren en naar achteren als volgt kan worden samengevat en heel de inhoud van de bijbel omvat: de wording van hemel en aarde is de wording van Adam, is de wording van Seth, is de wording van Enos, is de wording van Kenan, enzovoort, enzovoort, is de wording van Jezus (Mattheüs 1!), is de wording van u en mij (Jezus is immers de 'eersteling' zo belijdt de kerk terecht, de ware Adam/Mens; u en ik zijn nog niet zover, maar zullen Hem volgen), is de wording uiteindelijk van een nieuwe hemel en aarde (Openbaringen 21 vv.) waarop God temidden van de mensen zal wonen. Dat is, aan de einder, dus als het ware een *Paradise regained*, maar op een wel zeer verhoogde toon. Zo ontwikkelen zich hemel en aarde door de ontwikkeling van de mens.

Deze *wording* wordt door de bijbel beschreven, zeiden we. Dat wil zeggen, en daarmee formuleer ik preciezer: deze wording wordt door het volk Israel aan de volkeren der aarde verkondigd als een sleutel om het leven te verstaan, een sleutel om de geschiedenis van de mensheid te 'lezen', een sleutel om onze eigen plek en taak te verstaan. De hele bijbel (ook het zogenoemde Nieuwe Testament) is door gelovige Joden geschreven. Dit is hun geloof, dit is hun boodschap aan de wereld. Zij leven met een God die – anders dan de goden der volkeren die vooral *natuurgoden* zijn – *geschiedenis maakt*. Op het moment dat ze deze boodschap op schrift gaan stellen zijn ze al tientallen eeuwen met deze God onderweg, ervaren zijn Woord als lamp voor hun voet, tellen de dagen van de week met Hem. En die belijdenis hebben ze tenslotte als een gedicht, een lofzang, nog vóór de Proloog gezet: Genesis 1:1 tot en met 2:3. Als Hij, hun God, begint te spreken, wordt het licht (Gen.1:3). Tienmaal (naar de Tien Woorden!) klinkt in die belijdenis de formule 'en God zeide', verdeeld over zeven dagen (de kleinste levenscyclus, symbool van de grote lijn van de geschiedenis!)³. Hoe deze lofzang kan functioneren in de bewustwording van de mens heb ik elders al eens uiteengezet.⁴

³ Zie bijv. Willem Barnard, *Bezig met Genesis, van hoofde aan*, Baarn 1983, pag. 9

⁴ Bart Gijsbertsen en Jan Willem Kirpestein, *De terugkeer van de mens uit de ban van het cartesiaanse denken; essays over waarden en normen*, Zoetermeer 1999, pag. 197v.

Het mag duidelijk zijn dat een lofzang, net zoals bijvoorbeeld poëzie, iets heel anders is dan een wetenschappelijk essay. Het staat iedereen vrij om uit Genesis 1 en 2 ook natuurwetenschappelijke waarheden te distilleren. Maar daar waren de schrijvers niet mee bezig, laat staan dat ze onze moderne wetenschappelijke methodes hanteerden. De bijbelschrijvers spreken een taal die opkomt uit liefde en vertrouwen (bepaald geen wetenschappelijk te meten entiteiten), zij geven geen precieze beschrijving van een bepaalde gebeurtenis of een stand van zaken. En terecht. Ik hoef zelf bijvoorbeeld ten aanzien van mijn vrouw ook niet aan te komen met objectieve beschrijvingen van haar verschijning; zij verwacht van mij een dichterlijker en intiemer taal. Op het moment dat ik haar werkelijk wetenschappelijk zou kunnen beschrijven, is de liefde waarschijnlijk over (of in elk geval het huis te klein). Maar al spreek ik over mijn vrouw in metaforen, dat wil nog niet zeggen dat zij feitelijk niet bestaat! En dat is de merkwaardige denkfout die velen maken bij het beseft dat de bijbel vol staat met metaforen en liefdestaal en zich daarom afvragen of daar dan wel een objectieve werkelijkheid tegenover staat. *Ik* kan mijn vrouw niet wetenschappelijk beschrijven. En op dezelfde wijze kunnen de gelovige bijbelschrijvers over God niet objectief schrijven; wat dus nog niet wil zeggen dat Hij niet bestaat.

Wie overigens moeite houden – en dat zijn er nogal wat – om de bijbel te lezen naast de resultaten van ons moderne wetenschappelijk onderzoek, die zouden zich eens een tijdje moeten verdiepen in ‘De kleine prins’ van Antoine de Saint-Exupéry om hiervan te genezen.

Wij krijgen nu langzamerhand zicht op de opbouw van het boek Genesis. Voor een belangrijk facet moeten we echter nog even terug naar Hoofdstuk 5.

Wat bij lezing van dat hoofdstuk opvalt, is (net als bij Genesis 11:10-26, dat er het vervolg van is) dat voor de hier genoemde mensen geldt dat van hun leven maar één ding wordt verteld: hoe lang zij leefden vóór hun eerstgeborene zoon, en hoe lang zij leefden ná hun eerstgeborene zoon; de rest van hun leven is bij wijze van spreken bijzaak. Ook het totaal van hun aantal levensdagen wordt uitgerekend door een optelling te maken van hun levensjaren vóór en ná de verwekking van hun eerstgeborene.

In zowel Hoofdstuk 5 als Hoofdstuk 11 worden tien (een volheid van) geslachten genoemd, beide keren eindigend met een vader en drie zonen. Een belangrijk verschil tussen beide geslachtslijsten is, dat de eerste vóór en de tweede ná de zondvloed klinkt. Die zondvloed ligt er als een grote cesuur tussen, een cesuur die in het leven van Noach het meest concreet wordt. Zijn leven wordt niet alleen geteld als een leven voor en na de verwekking van zijn eerstgeborene, maar ook als een leven voor en na de vloed, de grote dood. Dát de lijn der geslachten so wie so doorgaat, ook na de vloed, is alleen te danken aan die ene eerstgeborene die met zijn acht zielen wordt behouden en bewaard in de ark. De lijn der eerstgeborenen is dus ook een *reddingslijn*: vanwege de eerstgeborene en zijn handelen in gehoorzaamheid aan God, is er nieuw leven voor de wereld, ook na de grote vloed van de dood.

Over het begrip ‘eerstgeborene’ en de precieze betekenis ervan zullen we verderop nog uitvoerig spreken, evenals de vraag waarom hier alleen mannen worden genoemd. We beperken ons nu tot de signalering van deze lijn en hoe deze van belang is voor het verstaan van het boek Genesis.

Waar het dus om gaat is dit: het leven van de oud-vaders wordt gekenschetst als een leven voor en na de eerstgeborene, terwijl zij zelf ook steeds een eerstgeborene zijn. De hele lijn der *wordingen* die wij tekenden, is een lijn van eerstgeborenen. De eerstgeborene staat dus centraal en blijkt op een bepaald moment zelfs van belang voor de redding van de wereld.

Welnu, het hele boek Genesis - zo zullen we merken - houdt zich met dit thema bezig. Waarmee Deel I inzet, de wording van de mens via de lijn der eerstgeborenen, dat wordt in de volgende delen in allerlei facetten uitgewerkt: Wat het betekent om de eerstgeborene te zijn. Wie zich eigenlijk zo mogen noemen. En met name wat de verhouding is van de eerstgeborene ten opzichte van de anderen in het gezin: de verhouding met de vader, de verhouding ten opzichte van zijn broers. En ook andersom: hoe de vader en de broers staan ten opzichte van de eerstgeborene. En hoe de eerstgeborene de wereld redt. Ieder volgend deel in het boek Genesis begint – hoe afwijkend het woord ook vaak wordt vertaald: met geschiedenis, nakomelingen enz. – telkens met een zin die vertelt hoe de toledoth, de wording van de mens, wordt voortgezet. In het gebruik van het woord toledoth vallen twee dingen op. Aan het slot van elk deel worden sommigen met dit woord uit het verhaal geschreven. Hun toledoth valt verder buiten het bestek van de hoofdlijn die gevolgd wordt. Zo worden in Hoofdstuk 25:12v. en Hoofdstuk 36:1vv. respectievelijk Ismaël en Ezau uit het verhaal geschreven. Aan het begin van het nieuwe deel wordt dan duidelijk met wie de hoofdlijn van het verhaal wordt voortgezet. Bijvoorbeeld Hoofdstuk 25:19 ‘Dit is de wording van Izaäk...’, het begin van Deel III. En de wording van Izaäk ligt, zoals we al hebben gesignaleerd in de toekomst, dus in de wording van Jakob. Vandaar dat Deel III vervolgens geheel over het leven van Jakob gaat. Zoals ‘de wording van Terah’ (Gen. 11:27) het leven van Abraham beschrijft, en ‘de wording van Jakob’ (Gen.37:2) het leven van Jozef beschrijft.

Waar toe voert deze toledoth der eerstgeborenen ons nu in eerste instantie? Wel de lijn der eerstgeborenen loopt uit op het volgende boek: Exodus. Daar vindt een bijzondere verlossing c.q. geboorte plaats. De lijst van eerstgeborenen, in Genesis allemaal nog individuele personen, mondt daar uit in het ontstaan van een heel *volk*, Israel, dat als eerstgeborene in een groot gezin, temidden van veel broeders, dat wil zeggen temidden van het gezin der volkeren, zijn bijzondere taak te vervullen heeft. Wat Israel dus betekent als *eerstgeborene in het gezin van de volkeren* en hoe dat thema in heel de bijbel wordt uitgewerkt, wordt in het boek Genesis om zo te zeggen ‘prenataal’ getekend. Daarmee is dit boek werkelijk *genesis*, dat wil zeggen: Wording. Maar tegelijk ook een soort blauwdruk voor alles wat komt. Dit gezegd hebbend kunnen we nu de opbouw en thematiek van het boek Genesis alsvolgt in kaart brengen.

BELIJDENIS

Genesis 1:1 – 2:3

Inhoud: hoe Israel met de Tien Woorden zeven dagen in de week leeft.

PROLOOG / ‘SETTING’: De wording van hemel en aarde (in de mens)

Genesis 2:4 – 4:26

Inhoud: Alle grote bijbelse thema’s

DEEL I: DE EERSTGEBORENEN: De wording van de mens

Genesis 5:1 – 11:26

Thema: De presentatie van de ‘reddingslijn’; Adam, de mens, ontwikkelt zich via de eerstgeborenen naar de toekomst

DEEL II: DE EERSTGEBORENE, VADER EN ZOON: De wording van Terah (in Abraham)

Genesis 11:27 – 25:18

Thema: De verhouding tussen de eerstgeboren vader en de eerstgeboren zoon (Abraham en Izaäk)

Neven Thema: De verhouding tussen de eerstgeborene en zijn broeder(s) (Izaäk en Ismaël)

DEEL III: DE EERSTGEBORENE EN ZIJN BROEDERS: De wording van Izaäk (in Jakob)
Genesis 25:19 – 37:1

Thema: De verhouding tussen de eerstgeborene en zijn broeder (Jakob en Ezau)

Neven Thema: De verhouding tussen de eerstgeboren vader en de eerstgeboren zoon (Izaäk en Jakob)

DEEL IV: DE EERSTGEBORENE, REDDER DER WERELD: De wording van Jakob (in Jozef)

Genesis 37:2 – 50:26

Thema: De verhouding tussen de eerstgeborene en de wereld (Jozef in Egypte)

Neven Thema: De verhouding tussen de eerstgeborene en zijn vader en broeders (Jozef en zijn ouderlijk huis)

HOOFTHEMA GENESIS:

De wording van hem die de eerstgeborene zal zijn temidden van vele broeders, namelijk Israel temidden van de volkeren der aarde

Het eerstelingschap

Het is opmerkelijk dat het thema van het *eerstelingschap* in de christelijke theologie slechts een bescheiden rol speelt, terwijl het in Genesis (en verder) zo'n belangrijke rol speelt en in zekere zin de basis vormt van de in de bijbel ontvouwde theologie. In het Nieuwe Testament bouwen de evangelisten en met name Paulus daarop voort als zij de betekenis van Jezus voor Israel – en via Israel voor de wereld – willen aangeven.

Wat nu is de inhoud van het eerstelingschap?

Bestudering van de teksten over het eerstelingschap in het boek Genesis levert de hierna volgende betekenissen op. Ik som ze op in een volgorde van toenemende pregnantie. De eerstgeborene is

- de kracht van de vader
- de bevoorrechte onder de broeders
- de representant van zijn broeders
- de in het bijzonder aan JHWH-gewijde
- degene die de Zegen draagt. Dat wil zeggen: JHWH is met hem – ook zijns ondanks! - en in zijn spoor is er sjaloom en Zegen voor allen.

De eerste termen geven nog min of meer het belang van de maatschappelijke positie van de eerstgeborene aan. Hij is de rechterhand van zijn vader, met medewerking van hem en via hem bestuurt de vader zijn 'huis'. Deze positie is geen recht waarop de eerstgeborene zich kan laten voorstaan, maar een voorrecht dat hem een grotere verantwoordelijkheid geeft dan anderen; *noblesse oblige*. Die verantwoordelijkheid houdt ook in dat hij de anderen en hun meningen bij de vader vertegenwoordigt en aan de orde stelt. De anderen staan dus niet buiten spel! Het is niet zo dat hun leven er in feite niet toe doet. Integendeel! Het is juist een taak van de eerstgeborene ervoor te zorgen dat allen (bij de vader) tot hun recht komen. Vanuit zijn eerstgeboorte 'recht' behoort hij niet exclusief – de andere leden van het gezin *uitsluitend* – maar juist inclusief te denken. Zijn leven is een leven ten dienste van alle anderen. Als hij

voor de vader staat, staat hij daar voor allen. In dit verband valt te denken aan het begrip *pars pro toto*, dat wil zeggen: het deel staat voor het geheel.

De laatste termen geven een betekenis aan het eerstelingschap die ver boven de maatschappelijke rol uitgaan. Bij Noach zagen we al dat er vanwege en in de eerstgeborene *leven* is voor het hele gezin, toekomst voor de wereld. Na Noach horen we pas in Genesis 12 iets naders over het leven van de eerstgeborene, als namelijk een begin wordt gemaakt met te vertellen van het leven van Abram. En dan horen we direct een bijzondere omschrijving van de positie die de eerstgeborene heeft, de positie dus van Israel onder de volkeren: ‘Ik zal u tot een groot volk maken, en u *zegenen*, en uw naam groot maken, en gij zult tot een *zegen* zijn. Ik zal *zegenen* wie u *zegenen*, en wie u vervloekt, zal Ik vervloeken, en met/in u zullen alle geslachten van de aardbodem *gezegend* worden’ (Gen.12:1-3).

Vijfmaal klinkt het woord zegen. Dat woord blijkt nauw verbonden met het eerstgeboorteschap. Zegen wil zoveel zeggen als: JHWH is met je. God verbindt zich met deze mens en zijn geschiedenis. En in en via deze mens is Hij – *pars pro toto!* – dus met allen. Niemand hoeft zich buitengesloten te voelen. Maar deze ene is door Hem geroepen tot het voorrecht de eerstgeborene te zijn.

Dat laatste, dat het eerstelingschap vooral een *roeping* is en geen natuurrecht, wordt in de nog volgende verhalen voortdurend onderstreept. De eerstgeborene is *the chosen*, de uitverkorene. Dat is geen biologisch, maar vooral een theologisch gegeven. Dat blijkt vooral als in plaats van Ismael juist Izaäk wordt geroepen, als in plaats van Ezau juist Jakob wordt aangewezen als de zegen-drager. Je kunt zelfs de twaalfde in een gezin zijn, maar door God aangewezen worden als de verkorene (David!). Deze verhalen moeten elke eerstgeborene doen beseffen dat hij niet de verkorene is op grond van zijn biologisch eerstgeboorterecht, maar dat elk eerstgeboorteschap een *hoge roeping* is, een geweldige verantwoordelijkheid. Het zal erom gaan deze roeping waar te maken, werkelijk zo open en eerlijk met God en de naaste te leven dat de beloofde zegen als door een zuiver kanaal naar alle mensen toestroomt. Tegelijk merken we in de verhalen dat Gods keuzes de menselijke tekorten en fouten overstijgen. Het leven van de eerstgeborenen is bepaald niet altijd even vroom en onberispelijk te noemen, geen open kanaal. Niettemin zijn zij de gezegenden ook huns ondanks, of zelfs tot hun beschaming. Denk bijvoorbeeld aan een Abram die zich in Egypte met bedrog overeind probeert te houden, maar uiteindelijk toch als de ‘ambtsdrager’ die hij is wordt ontmaskerd.

In het spoor van de eerstgeborenen (Abraham, Izaäk, Jakob, Israel) is er dus Zegen voor de ‘andere gezinsleden’, de volkeren. Zeventig volken der aarde worden in Genesis 10 genoemd, waarbij het getal zeventig symbool staat voor *alle* volken. Israel als eerstgeborene in dit volkerengezin heeft dus een hoge roeping te vervullen. Deze bijzondere positie heeft Israel onder de volkeren tot op de huidige dag. Nergens in de bijbel wordt gezegd dat deze positie, die dus tegelijk een opdracht inhoudt – zij zijn uitverkoren tot het dragen van deze verantwoordelijkheid -, wordt opgeheven. Via Israel zegent God de wereld. Via Israel openbaart Hij zich aan de wereld. Via Israel komt zijn Woord naar de volkeren. *In* Israel gaat het Hem van meet af aan om *alle* volkeren. Hij wil de Vader zijn van een groot gezin, het grote gezin der volkeren, levend in harmonie met Hem, samen levend aan zijn tafel, als zijn huis.

In termen uit het verhaal van Noach kunnen we zeggen dat zo, in de eerstgeborene Israel, de wereld wordt gered uit de grote vloed van de dood die ons in zoveel opzichten omspoelt. In de ark bevindt zich de gezegende. En deze ark wil zoveel mogelijk mensen in zich opnemen. Een beeld dat in de kerk een grote rol speelt bij de bediening van de Heilige Doop.

Dat is dan ook de grote pretentie die uit de bijbelverhalen spreekt: de redding van de wereld geschiedt via Israel. En die pretentie brengt de bijbel en vooral concreet Israel in conflict met anderen. Tegenover Israel en Jeruzalem stellen zich immers andere rijken en plaatsen die zichzelf als redders der wereld zien: Egypte, Griekenland, Rome, Mekka, Genève ...

Het begrip ‘eerstelingschap’ is ook van groot belang om de positie van Jezus te verstaan. Juist op grond van het *pars pro toto* kan Paulus die positie duiden. Wordt Jezus uit deze context losgemaakt, losgemaakt van het Joodse volk en hun traditie, dan maak je Hem los van zijn wortels en komt zijn positie in de lucht te hangen. Juist de kerk die Hem belijdt als *Eén voor allen* zou zich dat zeer bewust moeten zijn. In ander verband heb ik dit al eens benadrukt. *Jezus kan door de Kerk 'de Eerstgeborene' worden genoemd. Dat woord heeft betekenis in de lijn van de eerstgeborenen waarin Hij staat (...). Als wij Jezus echter losmaken van Israel maken we Hem ook los van dit eerstgeboorteschap en verliest Hij zijn heilsbetekenis. Het is dus van wezenlijke betekenis dat zijn wording uit 'het zaad van David' is, diep met Israel verworteld. Immers:*

- *Los van Israel staat Hij niet meer in de lijn der 'eerstgeborenen' (Matt.1).*
- *Maar als Hij geen eerstgeborene meer is in Israel, is hij ook geen 'pars pro toto' meer, staat Hij niet meer als 'deel voor het geheel'.*
- *En als Hij geen 'pars pro toto' meer is, is ook niemand meer in Hem begrepen. Dan kan van Hem niet meer gezegd worden dat Hij voor ons allen is gekruisigd, gestorven, begraven en opgewekt.*

Kortom: los van Israel kan Jezus geen Redder der wereld zijn. Het is voor het belijden van de Kerk noodzakelijk dat Jezus een Jood is (en blijft), dé Eerstgeborene temidden van het eerstgeboren volk. Alleen vanuit dit volk kan Hij de "Eerstgeborene onder vele broeders" heten, die voor ons allen is overgegeven om ons met Hem alles te schenken.⁵

De uitverkiezing

Door de volken is het begrip ‘uitverkoren-zijn’ vaak misverstaan. Dat misverstand wil ik later nog preciezer aan de orde stellen als we zullen spreken over de strijd om het eerstgeboorterecht tussen Jakob en Ezau. Hier vermelden we dat het begrip uitverkiezing gelet op het bovenstaande een *opdracht* behelst. Het betekent in elk geval nooit dat de uitverkorene *beter* zou zijn dan zijn broeders. Die gedachte heeft (onder de broeders en soms ook in Israel zelf) wel postgevat en heel wat anti-semitisme veroorzaakt. Ook in die zin dat Joodse mensen onmogelijke verwachtingen werden opgelegd; ze moe(s)ten zich als engelen gedragen, en doen ze dat niet dan deugen ze nergens toe. Een onmogelijke eis en ten aanzien van Israel en de volken een meten met twee maten. De eerstgeborene is niet beter dan de andere gezinsleden, maar de door God gekozene om onder de volken zijn opdracht te vervullen, sterker nog: deze eerstgeborene – bij keuze, niet naar biologie! – is speciaal tot dit doel temidden van de volkeren door Hem verwekt. Als *pars pro toto*, vertegenwoordiger van ons allemaal, staat de eerstgeborene per definitie als mens voor alle andere mensen, als volk voor alle andere volken. Niets menselijks is hem vreemd. Israel doet gruwelijke dingen - de bijbel is daar open en eerlijk over – en Israel doet prachtige dingen, zoals zoveel andere volken. Maar God wil met dit volk te maken hebben en dit volk – en *in* dit volk de wereld - redden. Zo is heel Israel een exempel. In de eerstgeborene zie je wat met ons allemaal aan de

⁵ B. Gijsbertsen, *Eerst de Jood en ook de Griek, Verkenningen in de brief aan de Romeinen*. Zoetermeer 1996

hand is – ons leven gezien vanuit God -, én wat ons allemaal beloofd is en dus door ons verwacht mag worden – een door God beloofde toekomst.

Deze bijzondere positie van Israel heeft echter aanzienlijke konsekventies:

1. *God zal er alles aan doen om Zijn eerstgeborene heilig/apart te houden.*
2. *De volken zullen altijd ruimte moeten maken voor deze eerstgeborene.*

Over beide facetten een aantal opmerkingen.

De eerstgeborene moet heilig (dat wil zeggen: voor een speciaal doel apart gezet) blijven.

Als Abraham en zijn zaad niet leven naar de Tora treffen hen de strengste straffen. Juist omdat het in dit zaad om de redding van de wereld gaat! De uitverkiezing betekent dus een enorme verantwoordelijkheid of zelfs last voor de verkorene.

In het Oude Testament horen we van oordelen van God die soms zo streng zijn dat we ons in gemoede afvragen of dat wel overeenkomt met een God die liefde is. Vanuit deze optiek is het echter logisch dat zijn oordelen – hoewel veel vaker steeds weer uitgesteld; God oordeelt liever *niet* naar de zonden van zijn volk – streng zijn. Als, om zo te zeggen, het lijntje met de wereld breekt, valt – naar de mens gesproken – de hele wereld uit zijn handen. Via Israel houdt Hij de wereld vast. Dat *is* zijn liefde, en in die liefde gaat het ook ergens om en dus zit in die liefde een harde kern. God kan zelfs *jaloers* worden genoemd, namelijk op momenten dat Israel het houdt met andere machten.

Zo moet heel de geschiedenis van Israel en het persoonlijk leven van elke Israëliet worden verstaan. Dat is niet zo maar van toepassing te verklaren op *alle* mensen, alsof Hij alle mensen op gelijke wijze zou beoordelen en straffen. Nee, het oordeel begint bij ‘het huis Gods’, bij hen die het meest nabij zijn, die groter verantwoordelijkheid dragen. Lees over alle wetten in de bijbel en je zult zien: hoe dichter bij de hogepriester, de kern van Israel, dus hoe dichter bij God, des te nauwer het luistert, des te strenger de oordelen. Want als Israel er met de pet naar gooit, als de priesters niet naar Gods wetten leven, wordt het leven van de *wereld* op het spel gezet. Israel is er voor de wereld! Priester zijn in Israel is priester zijn – via het volk Israel – voor de wereld! Dat kan van geen enkele priester uit een andere cultuur gezegd worden.

Je zou in concentrische cirkels een toenemende graad van heiligheid kunnen uittekenen naar het midden toe. In de buitenste cirkel ligt de wereld, de volken der aarde. Natuurlijk wordt ook van hen een bepaalde heiligheid gevraagd. Maar meer naar binnen is er het volk Israel. Meer dan anderen worden zij opgeroepen een heilig volk te zijn. Binnen dit volk zijn er nog andere cirkels met groepen mensen van wie meer gevraagd wordt dan van het volk als geheel. In de eerste plaats de mannen, en onder hen weer bijzonder de eerstgeborenen. In de loop van het Oude Testament komt vervolgens de regel op dat deze eerstgeborenen kunnen worden ‘gelost’ van hun hoge taak: in hun plaats zullen vooral de Levieten hun dienst verrichten in de tempel. Onder de Levieten zijn het vervolgens weer de afstammelingen van Aäron die een heiliger taak hebben: de priesters, de *cohens*. En tenslotte, in het midden van alle cirkels, staat daar de hogepriester van Israel, als dé eerstgeborene van Israel. Van hem wordt de hoogste graad van heiligheid gevraagd: elke minuut van de dag en de nacht is hem voorgeschreven wat te doen, hoe te leven voor Gods aangezicht. Om zo de wereld voor God vast te houden. Andersom gezegd: In de hogepriester van Israel gaat het om alle priesters, gaat het om alle Levieten, gaat het om alle eerstgeborenen, gaat het om alle mannen, gaat het om alle vrouwen en kinderen van het volk Israel, gaat het om heel de wereld.

Van hieruit zien wij opnieuw dat dus niemand is uitgesloten. Vanuit het hart wordt *inclusief* gedacht. Hier ligt ook een antwoord op een eerder gerezen vraag, namelijk: hoe zit het met alle anderen, mannen en vrouwen, die niet eerstgeboren zijn? Tellen zij wel mee? Hun namen

werden in Genesis 5 niet eens genoemd. Nu begrijpen we: ze zijn vanuit het hart inbegrepen. Concreet: laten de volken niet zeggen: wij worden als tweederangs burgers gezien. En laten ook bijvoorbeeld de vrouwen niet zeggen: wij worden als tweederangs burgers gezien. Laten zij, integendeel, bidden voor hen die groter verantwoordelijkheid dragen, die namens hen en tot heil van hen allen het kanaal naar God open moeten houden.

De volken zullen altijd ruimte moeten maken voor deze eerstgeborene.

Nu wordt ook duidelijk hoe belangrijk het is om vanuit de zo omschreven buitenste cirkels ruimte en respect te geven aan hen die in de binnenste cirkels hun opdracht moeten volbrengen. Wanneer we dat aan de uitverkorenen onthouden, snijden we in ons eigen vlees. Wat zij doen is immers bedoeld tot heil van allen. Dat betekent niet een kritiekloos aanvaarden van de uitverkorenen. Zij mogen herinnerd worden aan hun hoge roeping. Verwaarlozen ze die, dan spelen ze immers met het heil van de hele wereld. Maar het betekent vooral: ruimte en respect bieden waardoor de verkorenen hun roeping ook waar kunnen maken.

Ook letterlijk is deze ruimte nodig. De uitverkorenen bestaan *lijfelijk* en er moet hen dus ook een *lijfelijk bestaan* worden geboden. Door een verkeerd verstaan van de betekenis van de uitverkorenen, door weerstand of zelfs vijandschap tegen een dergelijk volk en hun God, blijkt in deze wereld de geboden ruimte vaak minimaal. ‘Geen plaats’ is een geveleugeld woord als het gaat om het bestaan van Israel tot op de huidige dag, en die woorden staan centraal in het leven van Jezus van voerbak tot kruis.

Toch schept God ruimte voor zijn volk en de eerstgeborene(n) in hun midden. En als dat niet goedschiks gaat, dan maar kwaadschiks. Leven en zegen is er voor de volken als zij de eerstgeborene zegenen. Doen zij dat niet: de eerstgeborene *moet* leven, omdat er zonder hem geen toekomst voor de wereld is. Dan moeten de volkeren wijken. Israel moet ergens wonen. En waar zij mogen wonen is door God aangewezen aan één van die eerste eerstgeborenen, Abraham: Kanaän, een lapje grond tussen Jordaan en Middellandse Zee.

De wording van de mens

Als we vanuit deze betekenissen Genesis gaan lezen, wordt het ongemeen spannend wat daar allemaal beschreven wordt. Hoe de eerstgeborenen omgaan met hun eerstelingschap. Hoe daarop wordt gereageerd door anderen. Hoe om het eerstgeboorterecht gestreden wordt. De in het begin genoemde hoofddelen van het boek Genesis gaan hier allemaal op in. Uitleg van de bijbel in dit kader komt dicht op onze huid, raakt aan de geschiedenis van de hele mensheid. *De wording van Adam* is nog niet voltooid. En veel daarvan heeft te maken met de houding die de volkeren der aarde ten opzichte van Israel innemen.

In het kader van dit boek gaat een komplette uitleg van het boek Genesis te ver. Maar om iets hiervan te laten zien, vindt u in dit boek wel op hoofdlijnen een (oude) uitleg van Deel III waarin Jakob en Ezaü strijden om het eerstgeboorterecht.